

REDACTIA:

și
ADMINISTRAȚIA:
Batthyányi utca Nr. 2

Arctoli și corespondențe pentru publicare se trimit redacțiunii.

Concurese, inserțiuni precum și țaxele de abonament se trimit Administrațiunii tipografiei diecezane.

BISERICA ȘI ȘCOALA

FOAIE BISERICESCĂ-ȘCOLASTICĂ, LITERARĂ ȘI ECONOMICĂ.

APARE ODATĂ ÎN SĂPTĂMÂNĂ: DUMINECA.

PREȚUL
ABONAMENTULUI:PENTRU
AUSTRO-UNGARIA:
Pe un an: 10 cor.
Pe 1/2 an: 5 cor.PENTRU ROMÂNIA ȘI
STRĂINĂTATE:
Pe un an 14 franci.
Pe 1/2 an 7 franci.Telefon pentru oraș și
comitat Nr. 266.

Nr. 7448/1907.

IOAN

din îndurarea lui Dumnezeu dreptcredinciosul Episcop al Aradului, Orăzii-Mari, Ienopolei și al Hălmeagului, precum și al părților adnexate din Bănatul-Timișan.

*Iubitului cler și tuturor credincioșilor din eparchia Aradului, dar și pace dela Dumnezeu Tatăl și Domnul nostru Isus Hristos, împreună cu salu-
tarea noastră arhierescă!**„Nașterea Ta Hristoase
Dumnezeul nostru răsărit-au
lumii lumina cunoștinței.”*

Tropariul Praznicului.

Iubiților creștini și fii sufletești!

După voința marelui și preaînduratului Dumnezeu am ajuns iarăși la punctul, dela care am plecat înainte cu un an de zile; am ajuns iarăși ziua de mare bucurie a Nașterii Mântuitorului nostru Isus Hristos, întru pomenirea căreia lumea creștină, a așezat sărbătoarea, iar biserica noastră și-a întocmit cântările sale de laudă și mărire, cum este și tropariul zilei, din care învățăm a cunoaște că lumina cunoștinței adusă de Hristos în lume, este calea spre credință, și, că numai credința în Dumnezeu dă creștinului nădejdea mântuirii sufletului său.

Iubiților creștini și fii sufletești!

Sfânta evanghelie ne spune, că la Nașterea Mântuitorului Hristos s'a ivit o stea neobicinuită pe ceriu, la vederea căreia păstorii din Vifleem, întocmai ca și îngerii din ceriu, au dat glas de bucurie întru cinstea și mărirea lui Dumnezeu, care a trimis și întru cinstea și mărirea unuia născut Fiului său, care a primit să vină în lume chipul robului luând. Tot din sfânta evanghelie înțelegem și aceea, că precând și Magii (cunoscătorii de stele) au grăbit a veni din mari îndepărtări să se închine pruncului Isus și să-i aducă daruri obicinuite pe acele vremuri la

curțile împărătești, adecă: aur, smirnă și tămâie, — pe atuncea Irod împăratul din Iudea, luând cunoștință de ivirea stelei, s'a turburat foarte și cu el s'a turburat tot Ierusalimul.

Când ne cugetăm la acestea și când ne mai dăm seamă, că dela facerea lumii până astăzi, nu numai în colibebele săracilor și în casele bogăților, dar nici în palatele boierilor și ale împăraților, nu s'a mai născut alt prunc, a cărui venire în lume să fie fost prevestită prin cutare semn ceresc, cum a fost prevestită Nașterea Domnului nostru Isus Hristos prin steaua cea minunată; când ne dăm apoi samă și de aceea, că nu s'a mai născut al doilea prunc în lume, care de-o partesă fie adus și produs atâta bucurie la unii și atâta supărare la alții, câtă a adus și câtă a produs pruncul *Isus* de odată cu venirea Sa pe pământ, — de sine se pune creștinului întrebarea: care a fost motivul bucuriei și al turburării, și care a fost îndemnul trimiterii și scopul venirii Mântuitorului nostru Isus Hristos pe pământ?

Ca să cunoaștem acestea, trebuie să cunoaștem omul, trebuie să ne întrebăm: oare omul, mulțumit-a lui Dumnezeu pentru darurile de cari l-a făcut părtaș? trebuie să ne întrebăm: oare oamenii, pe cari Dumnezeu i-a așezat în raiul desfătării, ascultat-au de porunca Domnului, care le-a zis: „*Din toți pomii raiului să mâncați, dar din pomul cunoștinței binelui și al răului să nu mâncați, căci în ziua, în care veți mânca, cu moarte veți muri*“.¹⁾

Și răspunsul este că nu, și iarăși nu. Omul nu numai n'a mulțumit lui Dumnezeu, ci văzându-se în stăpânirea bunătăților și bogățiilor raiului, și-a uitat cu totul de ziditorul său; el orbit de duhul trufiei și îmboldit de pofta de a fi mai mult decât ce l-a făcut Dumnezeu, a dorit să străbată în tainele Dumnezeirei, a dorit să cunoască și el taina: pentruce l-a oprit Dumnezeu dela gustarea din pomul cunoștinței binelui și al răului?

Și în aceasta dorință a lor, spriginiți de diavolul prefăcut în șerpe, strămoșii noștri mâncând din pomul oprit, așteptau cu nerăbdare să li-se deschidă ochii, să fie și ei Dumnezei, după cum le spusese șerpele.

¹⁾ Moisi, 2. 17.

Și ochii lor s'au și deschis, dar nu după dorința și după așteptarea lor, ci pentru a-se convinge, că: prin călcarea poruncii lui Dumnezeu, nu numai n'au ajuns aceea, ce au dorit și spre ce i-a îndemnat șerpele, ci au pierdut și aceea, ce au avut cu drept de moștenire. Ochii lor s'au deschis ca să vadă și să simtă, că sunt dați afară din raiu, și pentru mâncarea din rodul pomului oprit au pierdut toți pomii, și din moșteni ai împărăției lui Dumnezeu, au ajuns robii legii păcatului.

A fost mare păcatul strămoșilor noștri, dar și osânda lor a fost cu atât mai simțitoare, cu cât după scoaterea din raiu, Dumnezeu i-au așezat în preajma aceluia, ca în toate zilele a-vându-l înaintea ochilor, să-și aducă aminte de fericirea pierdută prin călcarea poruncii lui Dumnezeu.

A fost aspră această osândă, dar ea a fost dată nu numai pentru neascultare, ci și pentru aceea, că întrebați strămoșii: de ce au călcat porunca? ei în loc să-și mărturisească păcatul și să-și ceară ertare, Adam a pus vina pe Eva, iar aceasta pe șerpe și astfel, un păcat a născut pe altul, iar prin păcat a intrat în lume moartea.

Bunul Dumnezeu însă, deodată cu judecata și osânda omului pentru păcat și a diavolului pentru înșelăciune, a și zis acestuia: „*Vrășmășie voiu pune între tine și între muiere, între semânția ta și între semânția ei. Acela (Mântuitorul) va zdrobi capul tău și tu vei păzi călchiul lui*”²⁾.

Bunul Dumnezeu adevărat știind, că călcarea poruncii Sale este înșelăciune, iar din aceasta răsare păgânătatea; știind și aceea, că păcatul va întuneca mințile și va slăbi puterile trupesti și sufletești ale omeniei într-o dată, în cât de sine și prin sine omul nu se va mai putea îndrepta și astfel voind să arate că, nu voiește moartea păcătosului, ci să se întoarcă și să fie viu, — într-o nemărginită Sa bunătate a promis trimiterea unui Mântuitor, care să vestească lumina *cunoștinței de Dumnezeu*, și prin aceasta lumină să strice lucrurile diavolului, să readucă împărăția lui Dumnezeu pe pământ adevărat: să mântue neamul omenesc de osânda păcatului, să împace cerul cu pământul și pe om cu Dumnezeu Ziditorul și Stăpânul său.

Cunoscut astfel îndemnul și scopul, cunoscut din prorocii locul și timpul venirii lui Hristos, ivirea stelei l-a putut turbura pe Irod, pentru că în aceea stea, și el a văzut venirea lui Mesia cel *făgăduit*, de care-și temea tronul. Că Irod și-a temut împărăția de pruncul Hristos, împăratul *luminei*, se vede din cuvântul sfintei

evangeliei, că Irod, în turbarea mâniei sale, pentru că Magii nu i-au spus unde s'a născut pruncul, acel Irod, a dat poruncă ostașilor săi, și acestia înarmați cu sulitele și cu cuțitele, au năvălit în toate părțile orașului și au omorât pe toți pruncii de doi ani și mai jos, din Vifleem și din hotarele lui în credința, că vor putea stânge și viața lui Mesia cel venit.

Dacă însă a fost mare turburarea și mânia lui Irod la Nașterea lui Hristos, cu atât mai mare a fost bucuria poporului temătoriu de Dumnezeu, care nu numai din semnele cerului a crezut plinirea vremii, ci din faptul, că Dumnezeu — prin îngerul său — a mântuit viața lui Isus de sabia ostașilor păgânului Irod, ei s'au și convins, că născutul este cu adevărul Fiul lui Dumnezeu, Mesia cel făgăduit și așteptat cu sete de veacuri îndelungate.

Acum dară, când întreaga noastră biserică prăznuiește sărbătoarea venirii *darului*, să ne bucurăm și să ne veselim și noi, precum ne-am bucurat și veselit creștinește și în anii trecuți, precum s'au bucurat și veselit părinții și moșii noștri, și precum trebuie să se bucure tot omul cu frica lui Dumnezeu la pomenirea acestui praznic al mântuirii sufletești, ce s'au dat nouă și tuturor oamenilor prin Isus Hristos Domnul nostru.

Când vă îndemn la aceasta, știu și eu, că seceta îndelungată din vara anului acestuia, v-a atins și pe voi în măsură mai mare ori mai mică, cum a atins o parte mare din lume. Știu, că în urma secetei, pământul n'a dat roada așteptată, care să acopere multele trebuințe ale vieții omenești, și mai știu și aceea, că prin noua lege de învățământ, ni-să impun și alte greutăți, dar acestea toate nu au să micșoreze bucuria și veselia sufletului vostru, pentru că darul și binecuvântarea cerească, ce s'a dăturat oamenilor prin venirea pe pământ a Mântuitorului nostru Isus Hristos, este cu mult mai mare și mai însemnat pentru sufletul creștinesc, decât toate bogățiile trecătoare ale lumii acesteia.

De acestea și alte asemenea certări și greutăți au avut parte și părinții, moșii și strămoșii noștri, dar cu toate greutățile și neajunsurile vieții zilnice, aceasta sărbătoare a *venirii darului*, acest praznic al *impăcării omului cu Dumnezeu*, când adevărat după zisa psalmistului „*Mila cu adevărul s'a întimpinat, dreptatea cu pacea s'a sărutat*”³⁾, părinții, moșii și strămoșii noștri l-a petrecut cu bucurie și veselie sufletească, pentru că fiind tari în credința în Dumnezeu, aveau și convingerea neclătită, că certarea ce o trimite Dumnezeu asupra oamenilor, este numai spre deșteptarea și îndreptarea lor din cărările celea rătăcite, spre care scop Dumnezeu pune la probă statornicia lor în credință,

²⁾ Moise, I. 3. 18.

³⁾ Ps.

și ascultarea lor întru împlinirea poruncilor Lui, cum a pus la probă credința lui Iov și ascultarea strămoșilor Adam și Eva.

Dacă ceriul și pământul s'au bucurat de-o potrivă la venirea pre pământ a Mântuitorului Hristos; dacă părinții, moșii și strămoșii noștri au prăznuit cu bucurie și veselie creștină acest praznic al mântuirii sufletului creștinesc; dacă părinții, moșii și strămoșii noștri au păzit credința în Dumnezeu între toate împrejurările vieții și n'au nesocotit certările de sus și ispitele de jos, să facem și noi tot asemenea. Să prăznuim și noi cu veselie creștină și să ne bucurăm de venirea darului mântuirii sufletești, pentru că înțeleptul Solomon ne spune că: „*Mântuirea sufletului este bogăția omului*“⁴⁾.

Să păzim și să ne întărim tot mai mult în credința în Dumnezeu și aceasta credință s'o arătăm prin ascultarea și plinirea cuvântului Țui, iar aceasta nu numai pentru că cuvântul lui Dumnezeu este poruncă, care trebuie s'o păzească și îplinească cu sfințenie toată suflarea și toată fapturna; nu numai pentru aceea, ca să avem îndrăzneală a-L ruga să asculte și El cererile și să îplinească dorințele noastre, dar și pentru aceea, ca în cazuri de ispite și certări, să avem liniștea sufletului despre datorințele împlinite, și astfel să avem nădejdea bine-lui între toate împrejurările vieții, pentru că după cum ne învață marele Apostol Pavel „*Prin nădejde ne-am mântuit*“⁵⁾.

Să păzim credința în Dumnezeu, cum au păzit-o părinții, moșii și strămoșii, având înaintea ochilor și cuvintele Apostolului neamurilor: „*De este Dumnezeu cu noi, cine este contra noastră*“⁶⁾ Să păzim credința în Dumnezeu, și conform învățătorei aceluși Apostol, „*să ne apropiem cu îndrăzneală la scaunul darului său, ca să luăm milă și să aflăm dar spre ajutor în vreme de lipsă*“⁷⁾. Să păzim credința în Dumnezeu, pentru că după cum ne învață și Ap. Iacob. „*Toată darea cea bună și tot darul desăvârșit vine de sus dela părintele luminilor, la care nu este schimbare, sau umbră de mutare*“⁸⁾ Să păzim credința în Dumnezeu, căci după cum ne învață Ana, mama prorocului Samuil, „*Domnul face sărac și îmbogățește, smerește și înalță, ridică de pe pământ pe cel lipsit și din gunoiu scoală pe cel sărac, ca să-l așeze cu boierii poporului*“⁹⁾ Să păzim credința în Dumnezeu, căci după mărturisirea dreptului Iov „*Dumnezeu arată fulgerului tunătoriu calea, și tot el poruncește*

a fi pe pământ zăpadă, furtună și ploaie“¹⁰⁾ Să păzim credința în Dumnezeu și să păzim și plinim poruncile astfel, ca în vremea de certări mai mari, ori mai mici, fiecare creștin să poată zice cu inima veselă și cu frunte senină, cum a zis dreptul Iov „*Certarea Ta Doamne mi-a păzit duhul meu*“¹¹⁾.

După toate acestea rugând pre Dumnezeu, Tatăl îndurărilor, să primească sfințele rugăciuni ce sau făcut și se vă răsplătească tuturor, darurile și jertfele ce ați adus pentru biserică și pentru sfințele ei așezăminte, — î-l rog tot odată, se trimită asupra voastră darul și binecuvântarea Sa cerească, care să lumineze mintea și să îndrepte voia voastră spre împlinirea poruncilor dumnezeiești și ale sfintei noastre biserici; să lumineze mintea și să îndrepte voința voastră spre păzirea credinței, spre sporirea dragostei și spre întărirea nădejdei voastre creștine întru Domnul, ca astfel să puteți petrece cu bine și măngâiere și se ajungeți, precum vă și doresc din inimă, aceste sfinte sărbători la mulți ani cu mai multă bucurie și îndestulare. Amin.

Arad, la Sfintele sărbători ale Nașterii Domnului din anul 1907.

Al vostru tuturor

de binevoitor

Ioan I. Bapp
Episcopul Aradului.

Biografia lui

Moise Nicoară.

(Serisă de el. Ms. Nr. 2437 la Academia Română.)

Notele anto-biografice ale lui *Moise Nicoară*, pe care le dăm în cele următoare, ni-s'au pus la dispoziție de P. C. Sa D-l arhimandrit și vicar episcopesc *V. Mangra*.

Făcând cercetări asupra manuscriselor și a unui mare memoriu de caracter politic și diplomatic, ce se păstrează în Biblioteca »Academiei Române«, P. C. Sa susține, că *M. Nicoară*, a fost un om epocal, prin prestațiunile și spiritul său, superior tuturor contemporanilor săi.

Studiarea temeinică a numitelor acte, e cu putință să lumineze momente umbrite din luptele culturale românești din trecut și îndeosebi pentru părțile noastre.

Momentele de caracter liric și social, dau un deosebit farmec și interes șirelor ce urmează.

¹⁰⁾ Iov 28. 26.

¹¹⁾ Iov. 11. v. 11.

⁴⁾ Pildele lui Solomon, cap. 12. v. 10.

⁵⁾ Rom. 8. v. 24.

⁶⁾ Rom. 8 v. 31.

⁷⁾ Evrei 4. v. 16.

⁸⁾ Iacob I. v. 17.

⁹⁾ I. Imp. 2. v. 6, 7.

1846, 23 Cuptoriu. Neputând da de o foaie ce începusem cândva,¹⁾ și neputându-mă cuprinde cu ceva serios pentru slăbiciune, ba anevoie și cu gazetele pentru ochi cât și din pricina greutateii capului, apucai a semna câteva epoce și tâmpâne (tâmplări?) a vieții pe scurt ca un bruillon, și pentru răzbunare. Mai de multe-ori mă rugase unii și alții pentru asta, dară mai vătuos cândva Dna Vidovici și a lui Fritz, apoi Muntean canonicul din Orade.

Anul 1784 în 29 Noemvre st. v. între 11 și 12 de noapte fui născut în Jula (Giula) comitatul Bichiș, întâi fiu după trei fiice.

Tata Petru, fiul lui Vidu. Numele moșului am uitat și nu a fost Ștefan. Numele uliții e a Nicoreștilor. Instrăinarea mea de acasă mai toată viața (afară câțiva ani triști în urmă) nu m'au lăsat a mă înștiința de stările și istoriile anterioare ale familiei. Atăta știu că Ștefan, un unchiu de a tatii, cel mai bogat pe atunci în părțile acelea, după ce a zidit cu toată cheltuiala sa biserica din Otlaca, sat aproape pe Jula, s'a făcut peregrinător călătorind la Ierusalim. de unde înturnându-se, când a murit, fără vr'un fiu, toate ale lui s'au risipit, și s'au făcut mere-pere, fără a se părtăși din dănele tată-meu. Fiscul s'a folosit.

Moșul meu murise fiind tata de 9 ani. El ținuse pusele lui Tököli. Moșul vgsanului Petru Tököli (ce eră tata lui Sava conzilierul) veni de multe-ori la moșu în opinci, cu *cumănac* în cap, și ședeă în tindă. Fiii și nepoții lui la ce au ajuns! Moșu deși din agoni-seala lui lăsase o stare, p'atunci însemnată, ce s'a făcut în bani după aceea.

Tata, fiu unicel, fu crescut de măicuța (așa numim noi bunica, cau baba noastră) după stările și timpurile de atunci, în școala românească sau la *popa romănesc* (că pe atunci nu erau școli) și mai ales în cea ungurească, așa cât pentru asta știință din partea orașului, sub Impăratul Iosif după regulativul de atunci fu întrebuițat în tinerețe de Varmege, și toată viața lui apoi numai ungurește scria. Om blând mai ales drept, înțelept, sârguitor, și de o purtare muștrată (model?) văzut și plăcut și la mici și la mari.

Despre familie sunt diplome acasă sub numele — ungurit — *Nyikara*. Eu neavând în toată viața la căldura inimei și a minții nobilitatea — drept cecece o are cineva de sine și prin sine și meritele sale civile și sufletești, nici odinioară n'am avut grije la dănele, ci mai cu seamă simțeam nepăsul cel mai mare. Cu altă familie nobilă, dar apusă, anume *Sz-sescu*, eră familia foarte de aproape părințită, aceea se află în părțile Borosșebes. A măicuții tragere este din familia nobilă *Dienis* din părțile Beinșului.

Mama eră din satul d'aproape, Șiclău din familia *Șerban*, care se trage din Chioară, unde sunt și azi nobili posesionari. În veacul trecut un strămos al meu părăsind tot acolo (pe semne prin cession pentru bonificație) pentru prigonirea ce eră din partea stăpânirii ca să-i aducă la unire, venise în părțile aste cu patru fii. Din aceștia apoi, după numele de botez a fiește-căruia s'a împărțit familia în 4 rami, și-au luat patru nume desclinite, adică fiul mai mare și descendenții l'au ținut numele *Șerban*, al doilea *Jurje* s. *Georgie* au ținut numele *Jurje*; al 3-lea *Mihut* s. *Mihai*; a 4-a *Dan* sau *Danilă*. Din cel mai mare deci, sau *Șerban*, se trage mama, și familia păstrează încă numele.

¹⁾ M. Nicoară începuse la 1836 să-și scrie biografia, dar n'a scris decât o foaie, care se găsește în manuscrisele lui, și la 1846 fragmentul ce-l publicăm referitor la trecutul familiei și la ceritățile copilăriei lui, tot în manuscrisele din arhivul Academiei Române.

În junetele mele, fiind în școalele mai mici, venise un Șerban, precum mi-se zicea după aceea a 2-a au a 3-a oară la noi și la unchi. Atunci în urmă, după știința mea, venise și la mine, la Arad, unul din cei din Chioară. Om frumos, pe sine, umblat și pățit de vre-o 40 ani, și care slugise mult ca Stragemaistru; fusese rob în Franța, apoi nu știu prin ce tâmpănă și în Ișpania. Acesta spunea de familia Șerban, că a căpătat pentru vitejie 2—3 sātuțe, că strămoșii noștri erau pe timpurile rezvrătirilor din Țara românească, unde erau oameni înșămnați. Atăta eră frica între ai noștri de unire, cât fiind cei din Chioară uniți, abia puteam scoate 2—3 vorbe despre stările de mainainte, măcar că bunul meu unchiu Șerban Teodor, umblase pe acolo pentru demonstrarea nobilității cestor de aici, adică din părțile Aradului.

Baba maternă, sau mama mamei, eră din familia *Mărce*, iară nobilă și venită tot din acea cauză a unirii, din părțile Sabolci, Sătmar, sau Chioară, nu știu bine, tot pe acelea timpuri.

Dauă cauze au cășunat tragerea oamenilor din Nord spre Sud, una plodirea abundoasă a țărîmului și lipsa de impopulație, unde lezne se agonsiă țărîn din sășiu, Turcii numai decurând fiind gonți din părțile de miazăzi unde stăpăneau; a 2-a gonirea pentru unire sub Maria Theresia, asuprirea de unguri (părțile nordice erau sub Principii Transilvani), strămoșii pământului, care sterp, muntos, pietros, sichiuros, nu eră în stare d'ale da viptuire pe lângă neștiința de măiestrii, meserii, arte, științe, comerț și industrie... Pe lângă aceea românii, cari nu se aplecau la unire, erau oprți dela școale și meserii!! (1822 Soacra lui Melentie, femeie peste 80 ani îmi spunea că ea unică fiind, tată său cu toată familia și ce a putut lua au fugit noaptea din Mărmaros, sub Maria Theresia, fiindcă dragonii stau la porțile bisericilor cu săbile scoase și adătuia oamenii la unire). Pe lângă asta, starea toatei țări eră atunci proastă, întunecoasă, împăinginală de o orbire zguroasă, cu cât mai ales a Românilor sub Transilvania, unde și dela slujbe (oficii) erau reschiș (escluși) — și ei trebuiau să facă toate slujbele celea grele. Vezi corespondința lui Bethlen, unde zice că prea puțini unguri are sub stăpânire... (Și aci doară mă lăsai prea pe larg de familie, nobilitate etc. despre care eu nu-s nici cu mîntea, nici cu inima, nici cu ochii păingeniți (fasciner), cred însă că peste tot sunt de trebuință pentru cunoștința stării neamului, apoi a stărilor în care am ajuns eu.

Ajunngad tata în vârsta de 18 ani, cuprins cu economia ce începuse bunica (adecă baba) s'a însurat cu mama care aveă 17 ani. Întâi toate fete, adică 3, eu fui apoi întâi fiu, cam la al 7-lea an după însurare, spre marea bucurie a lor. — Născut în 29 Noemvre c. v. 1784 după 11 de noapte, de bucurie nu vrură să mă boteze până în chișlegi, ca să poată țineă us-păț, și așa 6 săptămâni fui ținut necreștin. (Proto-coalele bisericeii una cu dânsa au ars, la arsu (arșu) orașului 1800 au 1801, și dintre toate au scăpat dintr'un volum cât cuprindea 3 luni, de unde și cartea mea de botez este scoasă mai apoi.) Un lucru neîn-sămător aduc aci: în ospățul de botez cu mare desfătare și salt după data de atunci, oaspeții dăruind neobotezatului bani, mama apoi mi-a cumpărat pe norocul meu o junincă cu vițea, din care până când am început școalele latinești, se sporise la 8—9 capete și mama lor adecă juninea, numită *curta*, fiind curtă de coadă, tot trăia. Ast noroc mai că aș putea zice cu drept, singur numai m'a părtășit întins în zilele vieții mele.

În pruncie m'am pierdut în oraș. După multe cercări și alergări peste câteva cișuri m'au găsit. Am căzut în apă. Era în curte apă stătătoare, unde înainte de aceea curgea Crișul, până l-a abătut stăpânirea în altă parte, și acolo în curtea noastră rămânând locul albiei, era apă adâncă și formă un lac. Mai măricel fiind mergând tot la acea apă numită *Baltă*, (câte simțiri de suvenirii se retraseră în mintea și inima mea la scrierea acestora!) să mă lunec pe ghiață, precum se strângeau din vecinătate a arile mai mulți alții și mai mari și făceau cotroave (catrav numesc tăierea în ghiață de câtă-va lărgime au pentru scoaterea de apă, au ca să se joace pruncii, dărabil tăiat rotilat scoțându-l și făcând din dânsul turtă de răjniță vârtegiindu-l cu un bățuț înțintat au implantat într'ansa). Eu atunci aflându-mă singur pe ghiață și jucându-mă cu piciorul la marginea cotrovului, am alunecat drept sub ghiață. O soră, Petra, mai mare decât mine (de care de multe ori va fi pomenire în cursul acestui scris, dulcea mea înainte de 12 zile, am înțeles din epistola nepotului Moisa, că a murit astăprimăvară) din casă văzându-mă alunecat sub ghiață, a tipocat și alergând, afară de mama care a leșinat, m'a tras de sub ghiață, neavând apa cure și mișcare. Eu însă de toate astea nu știu nimic, decât după auz și istorisit, nu știu cum s'a întâmplat că scoțându-mă, cunoștința perdusem, foarte târziu am înțeles. Odată un fecior din vecinătate m'a luat în spate, și așa se alunecă pe ghiață cu mine, dar lunecând a căzut pe spate, cât tot greumântul (au pondul) s'a sprijinit în mine, care eram dedesupt și căzusem pe osul nodiții. Nespuse scânciului am tras eu de aici vr'o 6 săptămâni, și în toată viața la ședere lungă scriind, au în căleasă (în cocie), șezând mai lung, am sâmpit durere, dar nu știu din aceasta pricină, au ba.

Încă alte picuteli sum dator a le însemna aici, care după părere au putut avea ceva incurs.. la viața mea de apoi. Era puț la noi în curte foarte abundos de apă, însă numai la noi, fiindcă orașul era cruciș-curmeziș, strecurat de ramii *Crișului alb*. Dar vitele fiind învățate la câmp pe la *sălaşe* la apă de puț, așa toți aduceau neconținut ziua și noaptea caii la noi la adăpat. Ce e mai mult, erau multe mori pe Cris, aproape de noi, unde dela Ciaba mulțimea venia pentru măcinat de toate neamurile. Eu ca prunc mă jucam de multe ori făcând cruce de trestie (nadă) cântând lui Dumnezeu etc. Și veneau a orile pruncii de ungur, au de jidovi cu caii, și implantau crucea în căput (poartă) totdeauna aveam înjurături reciproce cu ei. *Eb atta vad olă*, era urmarea, și eu vezi bine, ca acasă, nu rămâneam dator. Ulița noastră era locuită de români dar de puțin încoace venise și nemți și unguri vre-o patru case, și una de sârb. A rare era, să nu avem noi prunci cândva între noi, unde cu românii ne petreceam frățeste și ne jucam.

La casa părintească din toate părțile și țările și de tot neamul și de toată religia, și de toată starea se strângeau, abăteau străini drumari, căci în conștiința mea pot zice: casă mai primitoare n'am vezut. Bucuria mea însă era când veneau *Moții* cu oi din Transilvania, au ciubărarii dela munți. Ceștia duceau ramuri de brad, care mare bucurie imi făcea, așa și portul lor, ce încă nu-mi era cunoscut (vezi bine în începutul prunciei, pe când mi-se dezvăleau ideile).

Odinioară ducându-mă tata de mână în târg, și cumpărându-mi turtele (se face de 3—4 pe an și e renumit) trecură p'acolo câți-va moți ciubărari în cămeși albe, zisei în bucurie: „*Tată, și aceștia-s o-măni din cei ce trăesc cu mămăligă?*” (Eu mai mult

de nume cunoșteam încă mâncarea românilor, căci la noi ca lucru rar se făcea câte odată în an, și atunci toată copilăritatea era în zgomot de bucurie). „*Așa fătu meu!*” „*Zo (zău) și eu vreau să fu român ca ei, dar de ce nu-i chemi și pe ei să mănec turtele.*”

Tata era foarte iubitor și prețuitor de științe fără a fi avut prilej a și-le însămna (procurare) și peste modru mai cu samă de limba latinească. Școale românești începuse sub Iosif împărat. De mic deci fuiduș la școală, unde dascălul cu orile mă lăsă de dormeam, fiind și mic și având toată privința la casa părintească ca cea întâie între români, dela care totdeauna au și văzut mai mult bine toți dascălii P'atunci era la noi, ca oraș de căpetenie, dascăli sârbi ce știau bine-rău românește. precum și preoți, căci sârbii pururea au avut în ochiată a o cupă toate locurile mai bune și mănoase prin ai lor. Era unul și grecesc pentru 5—6 greci băcani și picutslari (care vând ori-ce picutslui, adecă în mic). Școala însă zidită de români, lemne de foc etc. numai cât leafa dau grecii. În biserică la strana mare românește la cea mică (dea stânga) se cânta grecește. Dupăce s'au părăndat mai mulți dascăli, despre a căror vreme și alte tâmpine cu mine, nu țin minte nimica, a peurmat Melentie (apoi Dragoș) născut din Lipova, și crescut încât știu, câtva timp la curtea mitropolitului Putnic, ce în vremea deputăției mele mi-a spus... Acest Melentie era un om cu idei sau cu judecată pătrunzătoare, și cu politeță, însă infocat, caracter de frățuț. Până aci școlarii români afară de „*Doamne miluește-ne*” celelalte cântări le cântau sârbește au grecește: „*Itai heruvimi, v. ije heruv. aigos o theos etc.* El a introdus întâi cântarea în limba românească. Eu având glas mai bun și fiind socotit întâi în sporul învățaturii, trebuia să direg cantul, și așa mai mult sta de mine să le învăț românește și așa zicând, prin mine a introdus el întâi cântările românești în biserică. Pătîmind totdeauna de frig la picioare (precum și până amu în toată viața) de multe ori plin de lacrimi mă înturnam dela biserică. P'atunci erau doi popi sârbești. Popa bătrân și popa sârb numiți de români, dar numele lor Popovici. Gătând psaltirea, terminu învățaturii, aritmetica de 4 spițe, catihism și ceva puțin din sf. scriptură, cam la 9—10 ani fui dus la școala ungurească, ca învățând ungurește să mă pregătesc la școala latinească. Un frate ce era după mine, Damaschin, a rămas la școala românească. Atunci încă și mai tare începe dârsu (dârzu) între unguri, însă nu cei din școală, ci de afară, mai ales a unor oficiali domnești sau dominiali, fiindcă trebuind eu a merge la școală în partea numitului oraș unguresc, era mai des privilegiul de a ne întâmpina. Eu eram îndrăzneț, și pe lângă putere și sprinten în lupte copilărești, în fugă, în jocuri, sărituri etc., nu mă întrecea. În azvârlit nici decât ce până în ziua de azi mi-a rămas. Și așa nu scăpau nescărmănați, cât părinții lor mai des se plângeau cătră tata.

Într'aceea timpul de care mi-se tot vorbea, se apropia, adică de a mă duce la Orade (4 $\frac{1}{2}$ poște) la școalele latinești. (Cunoscut e că acolo e una dintre academiile Ungariei). Mama de o natură foarte duioasă și de o simțire foarte delicată, tare eră îngrijită pentru depărtarea mea, atât mai mult, cât și de frica pentru ceie-ce se întâmplă unui prunc în străinie, însă nu se muștră... ci din contră mai cu deadins mă îmbarbată, povățuindu-mă sara cu multe pilde. Eră așezat ca, în Dumineca după Paști să mă ducă la Orade. În săptămâna Floriilor începă mama a se tângui de un *păs* (indisposition) mă luă la fereastră începă a-mi vorbi de ducerea mea, de școală, învățatură și

purtare. Povața ce adânc s'a înfipt în inima mea, așa ca și când o aş auzi astăzi. Să nu mă întristez, să nu cuget acasă, că voiu avea toate trebuințioasele, numai să nu am grije de altă de cât de învățatură, că eu nici n'oi gândi când m'oi pomeni cu dansa la mine, dar ea nu s'a muștra îndată, ci va veghea în secret cum e purtarea mea; de va fi necuviințioasă, atunci fără să o văd, îndată s'a înturna înapoi iar fiind aceea bineplăcută, atunci toată dragostea mi-o arată. În Sâmbăta floriilor muri. Eu cu lacrimi febinte plângeam în unghiu neincetat uitându-mă la dansa, până după aceea m'a apucat multă curgere de sânge. Fie astea puține aci iertate inimii, cei ce și amu cu duioșie le simte în vârsta de 62 ani. Eră mama de un caracter blând și dulce, dar de o simțire adâncă și nespūsă (susceptibilitate). Cu o ochiată (ochire) un semn, cu un cuvânt, știă să ne pună în respectul cel mai mare. — Apropiindu-i-se sfârșitul, am auzit mai târziu, că cu limbă de moarte a rugat pe tata să nu mă ducă îndată după moartea sa la Orade, c'oi peri de tristăciune Remăsesem 3 frați și o soră mai mare. Cel după mine, Damaschin, al treilea la țită David, sora a pururea neuitată, pentsu bunătatea ei, a murit.

Eu preurmam învățatura ungurească. Frate meu Damaschin, rămase la școala românească. Într'o zi de vară numitul Melentie duse pruncii la scaldare în grădina curții domnești, unde pe Criș eră o morișcă. Un sârman de vre-o 13 ani, cam bradiu sau nătâng, vinea des din satul mai deaproape și se hrănea la noi. Acela s'a luat cu școlarii la scaldare. Dascălul măsurând apa pusese semne, de unde pruncii să nu între mai departe. Dar brodiul văzând pe frate-meu, de bucurie l-a apucat de mână, începând a sări în apă, și mergând înapoi a căzut în aracul săpat anume, a zmâncit și pe frate-meu și amândoi s'au înecat. Alt amar pentru toți și mai ales tatăl nostru. La întrebarea varmegii, tata s'a rugat ca nici decum să nu fie tras în judecată și pedepsit dascălul, ca unul, care, zice tata, că e nevinovat, și de ar fi greșit.

În Iarna viitoare pela Genarie, mă duse la Orade, și mă lăsă la Balta Iosif frăție de departe, magistratual a orașului s. senator, ce ținea în arândă ospătăria dela Arborele verde (Zöldfa). Eră târziu, clasele se începuse de mult, mă puseră cam cu anevoie în a 3-a normală. Ungurește nu știam, deci nimica nu pricepeam, mai vartos, că în a 2-a normală se începea latinește, și eu nimica nu învățasem încă. Un profesor bun, și de omenie, slav, anume Dobroncai mă iubea mult ventru blândete (și ceva daruri poate). Îmi dădură de mănuducător și quasi corepetitor din conșcolari, adică român Aron, dar numai pentru clasă ca să-mi talmăcească zisele profesorului, iară acasă aveam instructor pe un sârb din Arad, Petrovici, din Academie (care apoi s'a făcut protopop, și eră foarte contrar trebii românești, când pentru Episcopie). La examenul întâi semestral eu n'am fost pus la cercare. După paști i-am ajuns pe ceialalți și întrecut în latinie. Cu memorizația ungurească mergea mai încet. Profesorul mă puse mai mare veghiător în clasă cu volnicie de a pune în genunchi pe cei ce vor face toiu și necuviință înainte de venirea lui. Adevărat, că și eram blând și sărguitor. În clasificăție fui al 6-lea eminent cu laudă.

Balta Iosif avea un fiu destrămat, nu învăța nimic. Eră deci fiul George neînfrănat a mă zminti și opinti în învățaturi. Eu supărat, cum s'a cetit în public clasificăția, nimerind unii Julani cunoscuți cari veneau în piaț de săptămână, m'am pus în cocie cu ei și am

pornit acasă, fără să iau ceva cu mine, au să dau știre familiei Balta, unde eram în locaș. Fiind pe la mează cale, aproape de Salonta, ne întâlnirăm cu tata care venea după mine, având cu sine pe vitrica mea, cu care nu de mult se căsătorise (ce eu nu știam) și pe fratele Vidu, mic rămas orfan de mamă, pe care nespūs il iubiam. Tata văzându-mă îmi zise cu blândete: Ce va zice acum unchiul tău Iosif? și puresărăm napoi la Orade. Și în adevăr sosind iară la el acasă, unde șezusem, toți erau consternați, socotindu-mă perdut, au înecat, că 24 ciasuri erau trecute de când lipseam. Îndată se născu bucurie în toată casa, tata mai ales cu voie bună, deturnând îndată, tot ce ar putea prici ghimpuri.

Vitrica eră sârbo-română, au româno-sârbă din Batania, aproape de Arad. Însă mai mult se ținea de sârbie. Eră frăție de aproape cu Kenghelacz (care după aceea mi se zicea, — prin fratele său director, a fi viță de român) renumitul arhimandrit și cu Malenița, posesor bogat de multe sate în Banat. Tâmpla de a luat fata sârbă a fost (nedescifrat) unui bogat român-sârb Mănuilă din Batania. Cunoștința cu acela pare c'avut mare încurgere în viața de apoi a tatămeu . . . măcar că măicuța (baba, bunica) cu tot adînsul il trăgea și depărtă de sârbi, pe cari nu-i suferea. (NB. Măicuța a murit de 72—4 ani, 1801—2. și nu știa rugăciunile numai sârbește, fără să știe o vorbă sârbește, precum nimeni în tot orașul, ba nici în tot prejurul până la Arad. Bucuria ei când ne auzia închinându-ne românește, se ruga să i-le repetim și din ciaslov au psaltire).

Dar nici nu mă mir, căci hierarhia sârbească, tot preoți sârbi trimitea la Jula, precum s'a mai zis. Așa p'atunci unul, pare ca viță de țigan, cu vre'o 8 prunci, care nici românește nu știa bine, preanumit de locuitori *popa bătrân*, șerpe împelițat și prefăcut; altul pronumit *popa sârb*, un spulbărat, și nebul întreg. Cesta fu vecin cu noi, dar nu era cu puțință pe lângă toată răbdarea și blândetele casei părințești a costa în pace cu el și familia lui. Cu mult înainte d'a merge la Oradea tot auzisem vorbind despre însul: „*Cal verde și sârb cu minte*“. Destul că ne mai putându'l suferi locuitorii l'au scos. Dar ce folos! iar trimise Episcopul sârb dela Nădlac, Tervencovici, om cu cumpăt, muerea lui română, însă crescută între sârbi. Sistemul sârbilor era deci, prin sârbi a deda românii mai întâi, apoi a-i miera, și împăugină a-i seduce la însurăciuni cu sârbe. Tăutății de prin prejur, cât pentru religie fiind luterani, cât pentru apropiațiunea între limbi încă trăiau firește în doaga sârbilor. Afară de aceia maravii neguțători, înfocați slavi, ce altă limbă nu știau, cercau des casa părintească pentru neguțătoria cu oi. Tata, ca și cap între locuitori, în toate pricinile merge la Episcopul și la Consistor. Episcopul sălășluia la noi venind la Jula. Cunjurul (Umgebung) Episcopului era tot de sârbi. Ba și de se află vre un românaș, care știa câteva graiuri sârbește, nu se mai spunea român, și numele și'l denaturaliza cu *vici*. Firesc lucru era deci, a se abate d'a trage pe tata cu bineplăceri, ca pe cel mai de frunte între români în partea sârbească. Mi-se pare că greșiți sunt cei ce zic, că amu-i propaganda rusască etc. Cu mult mai napoi este de merge cu socoteala anilor.

Vitrica mea eră văduvă foarte săracă, și n'avuse nici un prunc, dară tinără și zdravănă. Tata se bucură, nădăjduind că nici d'aci n'a mai face prunci. Adusese cu sine o soră de vre-o 11 ani ca să crească acolo, și un nepot de frate. Să mă întorn iară de unde m'am abătut. Fiind eu în vacanții acasă într'o sară, fiind

mulți și multe cuprinși cu descărcarea carălor cu bucate, eu încă ca prunc mic mă pusei a ajută jucându-mă în vârful carului. Vine Vitrica acolo, și începe a zice ceva sârbește surorii sale. Eu mă scăpai și zisei: *iacă și sârbește; mai văzut'ai cal verde și sârb cu minte?*"

Evoluțiunea și depravațiunismul.

— Urmare. —

Pornirile senzuale după cunoștințele psihologiei empirice fiind deci negațiunea celor spirituale, ambele nici când nu pot fi socotite pe aceeași treaptă etică, nici nu pot avea același isvor de proveniență, căci „Nu puteți servi la doi domni, lui D-zeu și lui Mamon¹⁾, Pomul²⁾ cel bun nu poate face poame rele, nici pomul rău poame bune zice Iisus Hristos. Dacă privim faptele în prizima acestui axiom indiscutabil³⁾, care ne pune în evidență, că, după cum este omul bun sau rău, sunt și manifestațiile sale morale, legea cauzalității, care stăpânește și viața intelectual-morală, ne conduce la concluzia stringentă, că faptele izvoresc cu necesitate cauzală din firea omului, tocmai așa ca și efectele din subsistența cauzelor. Prin urmare cel bun nu ar avea nici un merit la cele bune, nici cel rău la cele rele, întocmai așa cum nu este meritul olivului, că produce olive, nici vina spinului, că produce scai. De aceea copiii bondii și nebunii nu se pot face rezonabili pentru faptele neroade. Dără dacă privim pe om ca ființă rațional deplină și moral liberă, dacă din aceasta capacitate rezultă, că el poate fi bun, cum a putut fi rău, de aceea el este culpabil pentru cele rele și are merit la cele bune. Pentru că omul prin păcat denaturează idealitatea sa în senzualitate și libertatea morală o aleuzează, de aceea ap. Pavel zice: Păcatul, ca să se arete păcat, mi-a lucrat moartea prin cecece eră bun (Rom. 7. 13).

Ținând socoteală de capacitatea, că omul poate fi așa, cum el voiește a fi, Iisus Hristos ne îndeamnă la viața spirituală zicând: „Veniți la mine toți cei osteniți și însărcinați (Mat. 11. 28). Apropiati-vă de Dumnezeu și el se va apropia de voi“. Îmblați până când aveți lumină, ca să nu vă prindă întunericul (Ioan 12. 35).

Dacă ne mai dăm seama de funcțiile fundamentale ale conștiinței și de rădăcina metafizică a manifestațiilor noastre morale, din studiul comparativ cunoaștem, că păcatul comis în starea totalei lipse de avânt spiritual este consecvența inteligenței tulburate prin preponderanța senzualității, care în urma acestei lipse ajunge la stăpânire, cecece întărește și Iisus Hristos zicând: „De va umbla cineva ziua, nu se va poticni, iară de va umbla noaptea, se va poticni, pentru că nuare lumină (Ioan 11. 10). Cel ce umblă în întunec nu știe unde merge (Ioan 12. 35). Protopărinții nostri cât timp

au petrecut prin predominanța spirituală în raport spiritual cu Dzeu, prin aceea legătură¹⁾ fiind intelectual luminați ei s'au păstrat *inocenți*, îndată ce dispoziția spirituală s'a precumpenit de cătră considerările senzuale²⁾ ei au păcătuit, cecece adeverește ap. Paul zicând: „Cugetarea spirituală este viață și pace iară cugetarea trupească este moarte (Rom. 8. 6).

Toate dispozițiile cu faptele lor rezultante fiind de subsumat sub aceste două categorii alternative, rezultă cu cea mai clară evidență, că numai senzualitatea oarbă produce fapte rele, ea spiritualitatea luminată pe cele, bune, căci „din inimă ies cugetările, ucideri, adulter etc“, zice Is. Hristos (Mat. 15. 19).

Contrar acestui adevăr indiscutabil credința veche orientală de o concepție hiperempirică admite pentru păcat un princip estern, cum îl aflăm în serpatalizmul daimonologic din cap III al genezei. Dără dacă ținem socoteală de rezultatele științei metafizice bazate pe psihologia empirică de esplicarea metafizică a evangeliului, de înțelesul intern al cuvintelor *satan* și *diavol* scos din rădăcina etimologică, care înseamnă a *desbină* adevă de idea etică a binelui; dacă ne mai dăm sama încă și de monismul teologic, care esclude orice concepție dualistă, credința în diavol ca una, ce a isvorit dintr'o totală lipsă de orientare cauzală, pentru timpul de față în teologie nu are nici un rol științific.

Cumcă miezul metafizic al păcalului nu e de căutat în oarecare princip afară de om ci numai în dispoziția sa senzuală din lăuntru³⁾ său, care îl stăpânește prin lipsa de accent spiritual, s'a dovedit prin doctrina evangelică, prin interpretarea ei făcută de ap. Pavel, prin argument metafizic și prin conștiința empirică. De acord cu aceste argumente este și soteriologia creștină cu toate instituțiile așezate de Is. Hristos.

Curățirea în sânta taină a botezului se simbolizează prin întreita cufundare, spre a indegetă, că precum prin totala cufundare în senzualitate păcătuiam așa și prin cufundare în viața spirituală ne curățim și ne ridicăm la uniunea spirituală cu Dumnezeu spiritual suprem. Ca garanță despre efectul soterice al gravității spirituale Mântuitorul, instituite apa ca materia sacramentală, spre a ilustra cu efectul ei cunoscut asupra corpului înrăurirea accentului spiritual asupra moralității.

(Va urma.)

Din trecutul nostru cultural.

(Urmare.)

Celalalți scriitori blăjeni. Vom urmări în cele ce urmează aici pe fruntașii propagatori ai ideilor izvodite din școala blăjană cum și pe literații acestei școale, acestei direcțiuni literare.

La locul prim se cade să numim pe părintele filologiei române:

¹⁾ Mat. 6. 24.

²⁾ Mat. 7. 18.

³⁾ Mat. 7. 17, 18; 12. 33—35 Ioan 3. 6, 41.

¹⁾ I. Cor. 6. 17.

²⁾ II. Cor 5. 6.

³⁾ Iacob I. 13—15.

*Timoteiu Cipariu.*¹⁾ El a fost una din cele mai luminoase figuri, dintre învățații români; și totodată un erudit de forță a fost, deși cunoștințele vaste și le-a câștigat ca autodidact și și-a petrecut aproape toată viața sa în Blaj, cu capul în cărți și bibliotecă. Împlinire vârsta de 83 de ani senini și rodnici, a murit la 22 August 1887.

Născut în Pănade, lângă Blaj, a fost profesor de gimnaziu și de teologie; iar ca membru al clerului, a ajuns la demnitatea de vicar mitropolitan și în candidare la mitropolia unită. Ca reprezentant al vieții culturale a Românilor de dincoace de munți, a fost președinte al „Asociațiunii Transilvane pentru cultura poporului român“, și a fost totodată un membru de mare autoritate, al areopagului culturii și științei românești: „Societatea academică română“.²⁾

Cipariu a moștenit ideile celor trei mari „blăjeni“, dar prin munca, priceperea și cultura sa temeinică, a mers mai departe decât dâșii, sub raportul științific.

El stabilește, ca criterii pentru formularea limbii române literare, următoarele principii:

A se formă o limbă literară românească, pentru toți Românii, luându-se ca bază, organismul intim (structura latină) a limbii — și complectându-se, după curățirea ei de elementele nelatine, cu elemente, ce se vor putea urmări, ca pierdute în dezvoltarea istorică a limbii, ori, cari sunt a se căuta departe, în vechime, în rădăcinile limbii vulgare romane.

Cipariu este, un om modern în știința sa filologică și dezvoltă o vastă activitate, pentru adunarea de material, în scopul stabilirii pe bază istorică a elementelor limbii românești. El este cel dintâi savant român, care întreprinde o muncă incontestabil serioasă și productivă, în direcția istorică a studiului limbii românești, recunoscut și de celebrii filologi Grimm și Bopp, învățații filologi germani, din timpul acela, de temeinic învățat

Publicațiunile sale sunt:

1. „*Organul luminării*“, apărut la 1847, o revistă mai mult menită pentru publicarea cercetărilor filologice a învățatului redactor, scris în întregime, ca cea dintâi publicațiune periodică română, *cu litere latine*.³⁾

³⁾ Dela 1848 încoace se generalizează în Ardeal scrierea cu litere latine; în România se introduce scrierea cu litere latine prin decretul lui Cuza-Vodă, dela 1860.

2. *Arhiv* pentru filologie și istorie (1867—1872) revistă lunară, cuprinzând prețios material *inedit*.

3. *Principii de limbă și de scriptură*, cuprinzând mii de exemple de formule gramaticale, adunate din monumente de limbă română dinainte de 1700, — o muncă uriașă (1866).

4. *Crestomația sau analecte literare* din cărțile tipărite între veacul XVI. și XIX. publicată la 1858.

¹⁾ Cetește: Țipariu.

²⁾ Astăzi „Academia Română“.

5. *Elemente de limba română* după dialecte și monumentele vechi (1854), cuprinzând și justificarea ortografiei sale (etimologice), cunoscute deja din „*Organul*“.

6. *Gramatica limbii române I Analitica*, cuprinzând fonetica, ortografia, morfologia și formarea cuvintelor, care a fost premiată la 1868 de „Societatea Academică“, iar II. *Sintetica*, a fost premiată la 1877.

În Gramatică Cipariu își fixează pe larg ideile sale. Dar acelea se izbesc, în Societatea Academică, de două curente, și anume: curentul latinist extrem și „Direcția nouă“ sau a fonetiștilor.

Deși prin autoritatea sa științifică, prin temeinicia gramaticii sale premiate, Cipariu părea omul chemat, — curentul latinist extrem, care pretinde a se fabrica cuvintele românești de-a dreptul din limba clasică latină biruiește în Societatea academică, și isbutește a primi însărcinarea redactării marelui Dictionar prin A. T. Laurianu și I. C. Massimu. (Publicat la 1871 și 1876.¹⁾)

Cipariu a fost silit să se retragă, cu ideile sale științifice, iar curentul zis junimist va asista la falimentul contrarului ireductibil de astădată, pentru a-i lua locul, la... împlinirea vremii (1906!)

Treboniu Laurian (1810—1881) este unul dintre aceia, pe cari istoria literaturii trebuie să-i judece cu măsura nu a „ceea-ce ei au făcut“ ci prin „ce voiau să facă: a deșteptă națiunea română cu ori ce preț“.

Născut în Fofeldea (Ardeal) A. Tr. L. trecând Munții, devine profesor la liceul Sf. Sava din București, apoi efor școlar, ulterior profesor universitar. Câți i-au fost elevi, își aminteau de izbucnirea puternică, pe catedră, a sentimentelor sale naționale, încât „încălzea, chiar și pe cei mai reci la inimă“ (I. Bianu: Momente culturale).

Dintre scrierile sale amintim:

Tentamen criticum in originem, derivationem, et formationem linguae romanae, in utraque Dacia vigentis vulgo valachicae. Viena 1840.

Această carte cuprinde ideile prea puțin aprofunde ale sale (căci nu se putea compara în erudiție cu Cipariu), pe cari le-a aplicat în „*Dictionarul limbei române*“ (de 2890 pg. mari + Glosariu 584 pg. și o „Prefațiunea“ IX) tipărit cu cheltuiala „Societății Academice“, „o muncă titanică, sub greutatea căreia s'a frânt înflăcăratul său adept, Massim“ (Op cit. mai sus), și care „a crescut treptat până la un nou — plus — ultra (= absurd!) o direcțiune unilaterală în senzul latin“.

Dintre meritele pozitive ale muncii lui Tr. Laurian amintim *Istoria națională* bună pentru școale

¹⁾ A se revedea capitolul „*Filologia școalei ardelenene*“.

Supliment la „Biserica și Școala“ Nr. 52.

(1853) cerută de vreme, pe când s'a scris și „Magazinul istoric pentru Dacia“, în care s'au publicat frumoase documente, și lucrări, relative la trecutul poporului românesc de pretutindenea. La această revistă i-a colaborat idealistul istoric și marele patriot Nicolae Bălcescu (vezi în alt Capitol)

(Va urma.)

Invitare de abonament.

P. T. Domni cetitori sunt rugați, să binevoiască a-și renoi abonamentul.

De asemenea rugăm și pe abonenții, ce sunt în restanță cu prețul foaiei atât de pe anul acesta, cât și de pe anii trecuți, să binevoiască a ni-l trimite, căci foaia suferă lipse mari, neputându-și acoperi trebuințele sale și datoriile față de tipografie.

Administrațiunea.

CRONICA.

Un apel. Românii din jurul Bradului li-s'a adresat un apel, din care scoatem următoarele: 1. Mijlocul cel mai puternic pentru deșteptarea și luminarea masselor sunt cărțile, scrise pe înțelesul mulțimii. Comitetul „Asociațiunii“ an de an tipărește cărțile pentru popor, ajută foaia „Țara Noastră“ redactată de poetul O. Goga și a hotărât că acolo, unde sunt cel puțin 4 membrii ajutători cu taxe anuale de 2 cor., dă în dar toate cărțile sale pentru a întemeia o bibliotecă a poporului din acel sat. De cumva aveți o asemenea bibliotecă Vă rugăm a stăruî pe toate căile pentru folosirea ei, împărțind cărți și chiar cetind sătenilor în Dumineci și sărbători ceace aflați mai de folos, iar cu sfârșitul anului să binevoiți a ne raporta câți cetitori au fost și ce cărți s'au cetit mai mult? La cerere bucuroși vă dăm o listă a cărților, ce ar fi de procurat și cari astăzi se află în ediții foarte ieftine, abia cu câțiva fileri. Iar de nu aveți asemenea bibliotecă, vă rugăm a pune toate silințele pentru a căpăta membrii la „Asociațiune“, și a ne înștiința, ca să putem întemeia cât mai în grabă în comuna dv. o agentură și o bibliotecă populară, dându-vă cărțile edate de „Asociațiune“. 2. Doară nicăiri în țară nu e mai mare numărul analfabeților decât în părțile noastre. Situația școalelor noastre s'a îngreunat nespun și dacă noi cărturarii nu vom pune umăr la umăr să ajutăm sătenilor, pe viitor numărul analfabeților nostri va fi și mai mare, iar cu oameni, cari nu știu scrie și ceti nu se poate face nici un progres. De aceea Vă rugăm cu toată căldura să începeți cursuri pentru învățarea scrisului și cetitului. Cu metoda sunetelor vii alui Gabel, cuprins în abecedarul de I. Vuia (tipografia diecezană, Arad), în câteva Dumineci se pot ajunge rezultate uimitoare, numai voință să fie. Vă asigurăm, că oamenii vor cerceta regulat și cu toată voia aceste cursuri. În Brad am început asemenea curs și bucuroși Vă stăm într'ajutor cu toate deslușirile de lipsă. 3. Negotul și meseriile sunt foarte străine săteanului nostru. E de prisos a Vă de-

sfășura ce însemnătate au acestea și cât de mare datorință avem să îndemnăm neîncetat poporul la îmbrățișarea lor. Comitetul cercual al despărțământului nostru prin membrul său dr. I. Radu se însărcinează a îngriji de plasarea băieților la măestri vrednici. Vă rugăm deci a comunica dlui dr. I. Radu câți băieți din satul dv. vor să fie aplicați la negoț și meserii, cu numele și etatea. Vom nizuî, ca să capete aplicație, fără ca părinții să aibă ceva spese. 4. Ministrul de agricultură al țării noastre, sub nr. 90835/1907 anunță, că pe primăvara anului viitor va avea de împărțit un număr însemnat de oltoi din școalele de pomi ale statului. Și fiindcă preoților, învățătorilor și țăranilor, — la cerere, — le dă cu prețuri foarte reduse, abia cu 10 fileri bucata și fiind de soiuri alese, cari dau roade în curând, — Vă îndemnăm să vă folosiți de acest favor pentru întreaga comuna dv. Formulare de cereri Vă dăm bucuroși de aici. Terminul ultim, până la care trebuie înaintate aceste cereri e 31 Decembrie. Prin intervenirea deputatului nostru Vasile Damian la ministru, sperăm, că vom căpăta un număr frumos de oltoi. Vă invităm deci înscrieți-vă de membrii ordinari (cu 10 cor.) ori ajutători (cu 2 cor.) pe an la „Asociațiune“, cereți altoi și sprijiniți măestriile și negoțul! Glasul părinților nostri, cari ne-au pus merinde la școală, îndurerat ne cere să îngrijim și de ceilalți fiii ai lor, de frații nostri, rămași în întunerecul și sărăcia satelor. Sperăm, stimate d-le, că înțelegeți acest glas! Brad, la Sf. Andreiu, 1907. Dr. Pavel Oprîșa, director. Traian Suciu, notar.

Reuniunea de cântări dela Oravița scrie despre reprezentanțiunile teatrale ale artistului Z. Bârsan, în părțile Banatice, următoarele: Reuniunea noastră de cântări cedând dorinței artistului și împrejurărilor de aici prea primitoare de cultură românească, a hotărât în una din ședințele comitetului a deschide prin legături private și amicale și în alte centre românești din Banat calea pentru binevoitoarea primire a lui Bârsan, drept cea cu devotate rugări purcese din dorința de a lăși iubirea de artă românească s'a adresat atât la reuniune cât și prin membri ei în Timișoara, Lugoj, Caransebes, Vârșeț, Bocșa, Cincova, și Bozovici, la cunoscuți părintitori ai artei românești la persoane de valoare — la amici, la reuniuni, și după cum s'a aflat în zelul nostru să facă în localitatea lor pregătire pentru primire, avizând subscrisul presidiu despre asta și despre zilele primirei. Avem nădejde că Banatul în modul ăsta își va putea asigura un teatru românesc stabil. Ajute D-zeu! Dr. Mihail Groșșian, președinte. Nicolae Andrei secretar.

† Necrolog Valerie Mint preot în Fibiș în etate abia de 39 ani și după un serviciu de 14 ani la altarul Domnului, duminică în 22 l. c. n. și-a dat sufletul în mâinile Creatorului. La înmormântarea sa au luat parte preoții și învățătorii din jur, precum și întreaga comună, a fost în 24 l. c.

Dar de Crăciun. Atragem atențiunea părinților, directorilor de școală asupra colecției: *Biblioteca Copiilor și a Tinerimii* A. O. Maior din care a apărut acuma volumul al III-lea cu 20 de ilustrațiuni artistice și cu colaborarea prețioasă a dlor: I. Al. Brătescu-Voinești, Mihail Sadoveanu, Oct. Goga, Maria Cunțan, I. A. Bassarabescu și A. O. Maior. Volumul frumos și solid legat se vinde: În Austro-Ungaria: 1 cor. În România și străinătate: 1 Leu 30 bani plus porto 15 bani. Toate trei volumele se pot comanda dela orice librărie românească și dela Administrația revistei „Luceafărul“. Sibiu (Nagyszeben).

Posta Redacțiunii.

T. B. în M. Vezi Art. de lege XXV din 1899.

Concurs.

Pentru îndeplinirea parohie de **cl. III Neagra** se escrie concurs cu termen de **30 zile** dela prima publicare.

Emolumentele: 1. 1/2 sesie pământ 2. Birul dela 70 case 10 Hll. cucuruz sfârmat 3. Stolele uzitate 4. Întregirea dela stat 640 cor. 52 fil. respective 1440 cor. 52 fil. conform evalueazării celui ales.

Recurenții sunt avizați, a-și înainta recusele ajustate regulamentar și adresate comitetului parohial, din Neagra, la oficiul proroprezbiteral din Buteni (Butyîn) în termenul indicat, având până atunci a-se prezenta într'o Duminecă ori sârbătoare în sf. biserică spre a-și arăta dexteritate în oratorie și rituale.

Comitetul parohial

În conțelegere cu: *Traian. I. Magier* pprezviter.

—□—

2—3

Pentru întregirea postului de capelan pe lângă preotul deficient **George Mustața** din **Târgoviște**, tractul Belințului, se escrie concurs cu termen de **30 zile** dela prima publicare în „Biserica și Școala“.

Emolumentele împreunate cu acest post sunt: 1. Jumătate din sesiunea parohială constatătoare din 30 jugăre pământ bun arător; 2. Jumătate din stolele îndatinate; 3. Jumătate din intravilanul parohial, dinpreună cu casa parohială de pe el; 4. Jumătate din întregirea dela stat, având însă și fiitorul capelan să împartă cu parohul întregirea sa dela stat.

După partea ce o beneficează, capelanul are să supoarte toate sarcinile publice.

De asemenea să îndatorează capelanul ca să săvârșească singur toate slujbile ce obvin în parohie și toate agendele oficioase.

Reflectanții, cari trebuie să aibă evalueazărie pentru posturi parohiale de **clasa a II-a**, sunt poftiți să-și instrueze petițiile lor concursuale în senzul Regulamentului pentru parohii din 1906, și să le adreseze comitetului parohial din Târgoviște, pe calea oficiului protoprezviteral gr. or. rom. din Bélinez, comitatul Temes; ear într'o Duminecă sau într'o sârbătoare, în

lăuntru termenului concursual, a să prezenta în sf. biserică din atinsa parohie, spre a-și arăta dexteritatea în oratorie și în ritualii.

Comitetul parohial.

În conțelegere cu mine: *Gerasim Serb* protoprezviter.

—□—

3—3

Pentru întregirea postului de învățător dela școala conf. gr. or. rom. din **Ficătar**, tractul Belințului, să escrie concurs cu termen de **30 zile**.

Emolumentele împreunate cu acest post sunt: 1. În bani gata 388 cor.; 2. 2 jugăre pământ arător 80 cor.; 3. 6 mm. grâu à 12 cor. = 72 cor. și 6 mm. cucuruz à 8 cor. = 48 cor.; 4. 22 metri lemne de foc din cari e a să ncălzi și sala de învățământ, 5., pentru conferință, dacă participă, 10 cor. 6. pentru scripturistică 10 cor. 7., locuința în natură cu o chilie și bucătărie, grăjd și grădină de un jugăr.

Reflectanții la acest post au să-și aștearnă petițiile concursuale instruate amănuat legilor în vigoare, comitetului parohial din Ficătar, pe calea oficiului protopopesc gr. or. rom. din Belinț (Bélinez, Temes meye), și, în lăuntru termenului concursual, a să prezenta în sf. biserică din atinsa parohie, spre a-și arăta dexteritatea în cântare și tipic.

Alesul, fără altă remunerație, e dator să presteze serviciile cantorale, atât în, cât și afară de sf. biserică. De asemenea e dator ca, după pământul ce-l benefeciază, să supoarte sarcinile publice.

Comitetul parohial.

În conțelegere cu mine: *Gerasim Sârb* pprezbiter.

➔ **Compactor român în Arad** ➔

Iustin Ardelean

Strada Weitzer János Nr. 13.

Execută grabnic și prompt

tot soiul de lucrări, atingătoare de a-
ceasta branșe.

Legătură fină și durabilă.

➔ Prețuri moderate. ➔

18

„Janus

„institut de asigurare mutuală pe viață în Viena

s'a fondat în anul 1839, din partea unui grup de bărbați nobili,

este cel mai vechiu „Institut mutual de asigurare pe viață“

pentru Austro-Ungaria.

Se bazează pe legile mutualității în puterea cărora accidentul capitalului anual trece în favorul celui asigurat.

➔ Premii eftine. Condiții de asigurare favorabile. ➔

Imprescriptibilitatea polițelor după 3 ani. Plătirea în caz de duiel și sinucidere după 5 ani.

Asigurare gratuită pentru caz de războiu. — Fără timbru de poliță și taxă de stat — Plătire la moment

Starea de asigurare 111.000,000 cor. | **Averea institutului** 31.000,000 cor.

Sumele de asigurare plătite până acum 56.000,000 cor.

Informațiuni îndatoritoare dă:

Agentura generală pentru Ungaria de sud în Timișoara-Fabric

Lerchengasse Nr. 17. (N-rul Telefonului: 422).

(22)